

Alevîlikte Yola Giriş Töreni Olarak Çocuk İkrari

Children Entry Ceremony In Alewism

Gökçen Çatli Özen

İstanbul Aydın Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü, Türkiye

Özet: Geleneksel hatta çağdaş toplumsal yapılanmalarda, kültürel unsurun bir parçası olarak bireyler, bağlı oldukları gruba aidiyet bildirirler. Bunun için bireyden bazı gereklilikleri yerine getirerek, kendisini kanıtlaması beklenebilmektedir. Bu doğrultuda Alevî gelenekte de, bir takım aidiyet belirleme unsurları bulunmaktadır. Dini topluluklarda aidiyet özellikle de yola giriş törenleri ile belirlenmektedir. Yola giriş törenlerinin Alevîlikteki yansımasının ise, *ikrari* yani söz verme törenleri olduğu anlaşılmaktadır. Alevî gelenekte ikrarın tek bir uygulama biçimi yoktur. Ayrıca cinsiyet ile yaş sınıflandırmasına da tabi tutulmaktadır. Buna göre ikrar kimi toplulukta sadece erkek yetişkinlere, kiminde kadın ile erkek yetişkinlere, kiminde sadece erkek çocuklara, kiminde ise erkek ile kız çocuklarına açıktır. Merkezi üst kültüre yakın ve modernize olmuş yaygın uygulamaya göre ise, çocuklar geçiş töreninden geçirilmemektedir. Çalışmada çocuk ikrarı, dört topluluk (Alevî/Bektaşiler, Alevî-Ocakzadelerden Dede Gargın Ocağı, Tahtacılar

ve Nusayrîler) üzerinden ele alınmıştır. Karşılaştırılmalı bir tavır benimsenmiş ve sembolik unsurlar yorumlanmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Alevîlik, Çocuk, İkrar, Kültür, Aidiyet.

Abstract: Individuals as part of the cultural element declare their belonging to the group they belong to in traditional, even in modern social structures. It can expect to individual to prove itself by fulfilling certain requirements. Thus there are also some elements of belonging determination in the Alewi tradition. In religious communities, loyalty is especially determined by entrance ceremonies. It is understood that the reflection of the entrance ceremonies in Alewism, is the ceremony of promise which is known as *ikrar*. There is no single form of *ikrar* in the Alewi tradition. It is also classified in the subject of gender and age. According to this, it is clear that *ikrar* in some communities is open to only male adults, in some to male and female adults, in some to only male children and in some to male and female children. According to the central upper culture and modernized practice children are not passed through the transition ceremony. In the study, the child confession is interpreted through four communities (Alewis/Bektashis, Alewis-Dede Gargın, Tahtacıs and Nusayris). A comparative attitude has been adopted and symbolic elements have been tried to be interpreted.

Key Words: Alewism, Child, Confession, Culture, Belonging.

Giriş

Geleneksel hatta çağdaş yapılanmadaki bireyin, yaşadığı topluluğa, topluma ait olabilmesi için bazı gereklilikleri yerine getirmesi gerekmektedir. Bu gereklilik grup olabilmenin evrensel bir ilkesidir ve tüm dönemlerde varlık göstererek, bireyi toplumsal alana ve onun eylemlerine göre biçimlendiren bir yaptırıma sahiptir. Özellikle de dini

mensubiyette belli süreçlere tabi tutularak, belli aşamalardan başarıyla geçilmesi beklenmektedir. Bu durum bireyin manevi değişimine karşılık gelerek aslında, inanç üzerinden toplumsal yaptırımlara bağlılığının ve kurallara itaatinin bir göstergesidir. Geleneksel yapılı dışı kapalı topluluklarda, bir dinin üyesi olmak veya dinde sınıf içinde mertebe atlamak isteyenler, yola giriş töreninden başarıyla geçmek durumundadır. Yola giriş töreninden geçen birey artık o inancın sırlarını bilen kişi kabul edilerek, manevi bir olgunluğa ve sorumluluğa da ortak sayılmış olmaktadır. Bu bağlamda makalenin konusuna binaen literatür çalışmalarından elde edilen bilgiye göre, Alevî gelenekte genel manada üç tür yola giriş töreni uygulanmaktadır. Bunlar;

- İkrar Cemi
- Musahip Edinme Cemi
- Çocuk İkrarı Cemidir

Sosyal sermaye, makro-mezo-mikro düzeyde bireye çıkar sağlayan ve aynı doğrultuda da bireyden çıkarı olan bir sosyal ilişki ağıdır (Portes, 1998). Bu doğrultuda yukarıda söz edilen yola girişteki üç törenin de, bir sosyal sermaye bütünü olarak hem geleneğe hem de bireye çıkar sağladığı söylenebilir. Çünkü törenlerin uygulanmasıyla, gelenek işlevsellik kazanır. Böylece bireye rol yüklenir ve o da statü elde ederek, bu çarkın sürekliliği için uğraş verir. Yola giriş törenlerinde bireyin, yeni bir statü elde etmesinin sebebi, törenler vasıtasıyla adeta ruh göçü yaşayarak, yeniden doğmasıdır. Birey, törenlerle birlikte ve topluluk huzurunda, onaydan geçerek kolektif bir yeniden doğuş yaşar (Eliade, 1994: 81-85). Tıpkı Alevîlikteki ikrar verme törenlerinde olduğu gibi. Öyle ki Alevî gelenekteki ikrar verme anlayışı, ölmeden ölme ve yeniden doğuş simgeleri ile yüklüdür. Bu yeniden var olmayla, günahlardan da kurtulan birey, geçmişinden ders almış olarak yoluna devam eder. Bazı Alevî gruplarının anlayışına göre, bireyin iki tür yaşı vardır. İlki anne yaşı yani gerçek doğumu; diğeri baba yaşı yani tarikata girme doğumudur (Koç, 2015: 140-141). Buna göre bir Alevînin

anneden olma doğum yılı, dünyalık yaşını; yola giriş törenlerinden geçip tarikata kabul görülmesi ise babaerkil bir anlayışla, gerçek yaşını göstermektedir. Bir grupta aidiyet belirleme ve bunu diğer topluluk mensuplarıyla paylaşma, iki statü üzerinden sağlanabilmektedir. İlki doğumla birlikte erişilen statü iken, diğeri sonradan elde edilen kazanılmış statüdür (Akan, 2003: 81). Tam da bu bağlamda görüyoruz ki Alevî gelenekte, kimi grupta Alevî olmak doğumla birlikte erişilen doğal bir statü iken, kiminde bu hem sonradan verilen hem de sonradan kazanılan bir statüdür. Alevî gelenekte ikrar verme ve musahip edinme, yetişkinlere yönelik olmakla birlikte hem sonradan verilen hem de sonradan kazanılan bir statü iken, çocuk ikrarı sadece çocuklara uygulanıyor olmakla dikkat çekmektedir. Çocuk ikrarı tıpkı diğer yola giriş mertebeleri gibi, sonradan kazanılan bir statüdür. Bu ikrarın amacı, çocuğun belli bir eğitim sürecinden geçerek kendi kültüründe etkinlik kazanmasıdır aslında. Bu açıdan da onun kültürlenme ve kültürlenmesine aracılık eden bir eğitim uygulamasıdır.

Alevî inanişta *Yol Bir Sürek Bindir*. Dolayısıyla bir bölgedeki uygulamanın, başka bir yerde de geçerli olması zordur. Tıpkı çocuk ikrarında olduğu gibi (Türk ve Çapar, 2011: 17). Aşağıda çocuk ikrarları, dört Alevî gelenek üzerinden ele alınarak kıyaslanmaktadır:

Alevî/Bektaşilerde Çocuk İkrarı

Anadolu Alevîliği yeni doğanı doğumuyla birlikte topluluğun içine alan ve ona kimlik kazandıran bir yapılanmadadır. Bu yönüyle de yasakçı değil, düzenleyicidir; baskıcı değil, denetleyicidir (Bozkurt, 2012: 385). Alevî-Bektaşî gelenek, Türk/Türkmen unsurunun Anadolu'daki bir tezahürü olarak, inancı açık tabakalaşma ile idame ettirdiği için kişiler Alevî doğmasalar bile sonradan olabilmektedirler. Dolayısıyla da çocuk ikrarının uygulanması, kapalı tabakalaşmaya karşılık geldiğinden unsuru olduğundan buna karşı durulmuştur (Çatlı Özen, 2013: 201-202). O sebeple Alevî/Bektaşî inanişta, çocuk ikrarı uygulanmamaktadır.

Bazı Alevî-Ocakzadelerde Çocuk İkrarı

Alevîlikte birçok ocak bulunmakla beraber bunların iç işleyişi de birbirinden farklıdır. Çocuk ikrarı çoğu ocakta yoktur. Dede Gargın Ocağı'na göre ise çocuklar ikrar vermektedirler. İkrar verilmesindeki amaç, çocukların dede huzurunda, kültürünün takipçisi olacaklarına dair söz vermeleri suretiyle, yolun aktif katılımcıları olmalarını sağlamaktır. Genelde yola giriş törenleri topluluk huzurunda olsa da, bu ikrar türü topluluk önünde olmak durumunda değildir. Çocuk ile aile, dede huzuruna çıkarak da bunu yerine getirebilirler (Dedekargınoğlu, 2016: 95). Aşağıdaki aktarımda da belirtildiği üzere, Dede Gargın Ocağı'nda her yaş kategorisinin bir sorumluluğu vardır. Buna göre çocuk on yaşlarında musahip tutarak, yetişkinliğe bir ön geçiş yapmış olmaktadır:

Talip on yaşında musahip tuta

Yiğirmide özün gerçeğe kata

Otuzunda varsa mürşide yete

Mahrum kalmaz Ali deyi çağırın... (Aslanoğlu, 1995: 83).

Tahtacılar da Çocuk İkrarı

“Tahtacı” sözcüğü Osmanlı döneminden kalmakla beraber, orman bölgesi (Toroslar, Kazdağı, Muğla) köylerinde yaşayan ve ağaç kesen yani orman işçiliği yapan Alevî Türkmen gruplarını tasvir etmek için kullanılmaktadır (Şener, 2006: 75). Tahtacıların, diğer Alevî Türkmen topluluklarına göre yol kuralları daha katıdır. Buna göre Tahtacılar da bireyin Alevî toplumu içinde doğup büyümesi, Alevî kabul edilmesi için yeterli değildir. Tahtacılar için Alevî olarak doğan bireyin, gerçek bir Alevî statüsüne erişmesi için ikrar vermesi gerekmektedir. Ayrıca Tahtacılardaki anlayışa göre, ikrar erkek çocuklarına uygulanmakla birlikte, toplumsal cinsiyet gibi yaştabakalaşmasına da tabi tutulmaktadır. Tahtacılar da erkek çocuklarının ikrarı 14 yaşında, yani ergenlik çağı civarında alınmaktadır. İkrar, topluluk önünde gerçekleşen bir törendir ve aşağıda aktarıldığı üzere belli kaideleri vardır. İkrar alacak erkek çocuklar, boğazlarına birer yağlık takıldıktan sonra niyaz

ederler. Mürşit ve/veya rehber erkek çocuğunun boğazındaki yağlıktan tutar ve bir uyarı öğüdünü aktarır:

“Koğu koğlama, gaybet eyleme, dini dinleme, elinle koymadığını elleme. Gözünle gördüğünü eteğinle ört. Kendinden büyüğün sözünden çıkma. Teberra anma. Bu sözüme hak dedin mi?”

Aktarımı çocuk üç kez tekrarladıktan sonra mürşit ve/veya rehberin elini öper, o da çocuğun boğazındaki yağlığı çıkarıp, beline kement edip bağlar. Yağlığı bağlarken çeşitli gülbengiler okunur, dolu içilir ve ardından sofraya kurulur. Çocuklar lokma verilinceye değin kementlerini çıkarmazlar. İkrarın tamamlanması ardından erkek çocuk, erişkin olma manevi hüviyetini almış olarak, topluluk içinde çeşitli sorumlulukları alma hakkına erişir (Bozkurt, 2012: 399-400).

İstisnalar kaideyi bozmamakla birlikte, Tahtacılar da kız çocuklarına uygulanan ikrar yoktur. Bunun nedeni soyun babaerki ilemesi sebebiyle, kızın bir yabancıyla evlenmesi durumunda ikrarın dış evlilikle bozulmasını önlemek içindir. Tahtacı erkekle evlenen genç kıza, izdivacından birkaç gün sonra *isekız ikrarı/gelin ikrarı* düzenlenmektedir. Gelin ikrarı, erkek çocuk ikrarı gibi yine topluluk huzurunda gerçekleşmektedir. Buna göre, yere döşek atılır ve genç çift dara durarak, tarikat nikâhı gülbengi okunur. İkrar alacak olan mürşit, yeni geline öğüt verip kemendini bağlar. Genç çift erkândan geçer, dolu içer ve lokmadan aldıktan sonra ikrar tamamlanmış olur. Alevî kökenli olmayan ama gelin geldiği evin geleneklerini sahiplenmiş kızlara da ikrar uygulanabilmektedir (Bulut ve Bal, 2015: 90; Bozkurt, 2012: 400-401). Böylece doğacak olan çocukların, Tahtacı geleneğinde yetişmeleri sağlanmış olur.

Nusayrîlerde Çocuk İkrarı

Tahtacılardaki gibi Arap Alevîleri olarak da bilinen Nusayrîlerde de, Nusayrî bir ailede doğmak ve yetişmek, bu yoldan kabul edilmeye yeterli değildir. O sebeple 10 ila 15 yaş aralığındaki Nusayrî erkek çocuklarına, üç aşamalı *amcalık geleneği* yani Arapçadakiyle ismiyle

emmül-seyyid törenleri uygulanmaktadır. Bunlar sırasıyla *girdi*, *orta* ve *çıktı* yani Arapçadaki adlandırmasıyla *tadeyî*, *tideynîs* ve *tidlihâ* aşamalarıdır. Bu aşamalarda erkekçocuk kan bağı olmayan ve yol gerekliklerini iyi bilen bir Nusayrî erkek tarafından, yaklaşık bir yıl süren bir kültürlenme eğitime tabi tutulmaktadır. Bu eğitim sürecinde eskiden erkek çocuk kendi evinden uzaklaşıp, eğitim amcası evinde kalırken artık buna pek müracaat edilmediği anlaşılmaktadır. Çocuk, amcalık törenlerini başarı ile tamamlaması akabinde, gerçek bir Nusayrî kabul edilmektedir (Türk, 2010: 64; Türk ve Çapar, 2011: 17-42). Alevî gruplar arasında en kapsamlı çocuk ikrarı, Nusayrîlerde olmakla birlikte, Arap geleneğine de dayanması sebebiyle Anadolu/Türk Alevîliği ile tümüyle yabancılaşma yaşamakta ve kabul görülmemektedir.

Genel olarak toparlayacak olursak, Alevîlikte çocuk ikrarının geleneksel gruplardaki uygulanma özellikleri aşağıdaki gibidir:

Tablo 1. Alevî Gelenekte Çocuklara Uygulanan Yola Giriş Törenlerinin Karşılaştırılması

Grup Tanımı	Töreninin Uygulanma Durumu	Açıklama
Alevî-Bektaşiler	Uygulanmıyor	Alevî-Bektaşiler çocuk ikrarına yabancı olsalar da, eskiden bazı köylerde çocuklar ikrar vererek musahip edilmiş. İki aile arasında tatsızlıklara sebebiyet vermesiyle bundan vazgeçilmiş. Ayrıca Türk/Türkmen Alevî-Bektaşilere göre çocukların ikrar vermesi, doğru değildir çünkü her birey dünyaya masum gelmektedir ve çocuklukta da bu masumiyet devam etmektedir. İkrar, sorumlulukların

		alıldığı yetişkinlikte başlamalıdır diye inanılır. Özetle Hacı Bektaş Veli öğretisinden ilerleyenlerde çocuk ikrarı benimsenmemektedir.
Bazı Alevî-Ocakzadeler	Uygulanabiliyor	Genel manada Alevî öğretilerde çocuk ikrarı benimsenmese de, Hacı Bektaş Veli'nin tersine Dede Gargın Ocağı'nda yola ikrar verme ile çocukların dede huzurunda, kültürün takipçisi olacağına dair bir söz verme töreni gerçekleştirilmektedir.
Tahtacılar	Uygulanıyor	Çocuk ikrarı, 14 yaşlarında erkek çocuklarında alınırken, kız çocuklarında alınmaz. Genç kızlar ancak Tahtacı bir erkekle evlendikten birkaç gün sonra ikrara tabi tutulurlar. Soy babaerki olduğundan, kültürlenme erkek üzerinden ilerlemektedir.
Nusayrîler	Uygulanıyor	Erkek çocuklara 10-15 yaş aralığında ikrar alınırken, kızlara alınmaz. Tören üç aşamalı olup, bir yıla yayılırken "amcalık geleneği" <i>emmül-seyyid</i> olarak adlandırılmaktadır.

Sonuç

Alevî gelenekte yol bir süre bindir anlayışından hareketle, yola giriş törenlerindeki genel kabulün, topluluktan topluluğa uygulama farklılığı dikkat çekmektedir. Özellikle de çocuk ikrarı üzerinden hareket edildiğinde, anlayış farklılığı daha da belirgin olmaktadır. Buna göre Alevî/Bektaşilerde çocukların ikrar vermesi ve/veya musahip edinmesi yoktur. Alevî/Bektaşî gelenek, merkezi Türk devleti anlayışına uyum

gösteren ve bu doğrultuda üst kültürle birlikte hareket edebilen bir yapıdadır. O sebeple çocukların gelenek üzerinden kültürlenmesine gerek duymaksızın, onların merkezi anlayış çerçevesinde resmi kurumlarda ve/veya yaygın kültürde yetişmelerine olumlu bakılmıştır. Diğer üç Alevî geleneğe ise buna tezat bir anlayış dikkat çekmekle beraber, çocukların çocuk yaşta yetişkin kabul edilmelerinin önünü açan ikrar vermenin uygulandığı anlaşılmaktadır. Bu üç geleneğin, kapalı tabakalaşmaya ve daha katı bir geleneksel yapıya sahip oldukları dikkat çekmektedir. Bu kapalılığın sebebi tarikata kabul görülmesi, geleneği diğer üst kimlik unsurlarından ve resmi hegemonyalardan korumak üzere olduğu düşünülebilir. Bu üç geleneğe çocuğun ikrarlara katılabilmesi için en temel şart, kalıtımsal olarak ilgili gruba dayanıyor oluştur; sonradan gruba katılma mümkün değildir. Böylelikle denilebilir ki, merkeze daha yakın ve merkeze daha mesafeli olan grupların, geleneksel oluşumları farklılık arz etmektedir.

Çocuk ikrarının, toplumsal yapının işlevsellik kazanması adına olumlu katkıları olmakla birlikte, özellikle de günümüzde bunun git gide tercih edilmekten uzak durulduğu anlaşılır. Bunun sebebi geleneksel çocuk ikrarlarının, modern kabullerin tezadında cinsiyet ve yaş tabakalaştırması oluşturmasıdır. Ayrıca gelişmişlik düzeyiyle beraber bireyin hukukta, eğitimde, inançta yani kültürel günlük hayatta daha geçerli ve kullanışlı kaideleri tercih ettiği anlaşılmaktadır. Bu sebeple, modern yapılanmalarda bir işleve sahip olmayan unsurların, kullanım sıklıklarının yavaş yavaş yitirdikleri anlaşılmaktadır.

Kaynakça

- Akan, Vildan. (2003).** “Birey ve Toplum”, *Sosyolojiye Giriş*, (Editör: İhsan Sezal). Ankara: Martı Kitap ve Yayınevi, ss. 81-104.
- Aslanoğlu, İbrahim. (1995).** XIX. Yüzyıl Alevî-Bektaşî Şairi Kul Himmet Üstadım. İstanbul: Can Yayınları.
- Bozkurt, Fuat. (2012).** Ocaklara ve Buyruk Kitaplarına Göre Çeşitli Alevî Gelenekleri. *Türk Kültür ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, Yıl 2012 Sayı 63, ss. 385-410.
- Bulut, Ümmü ve Hüseyin Bal.** Sosyolojik Açıdan Tahtacı Grupların Araştırılması (Muğla Örneği). *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Aralık 2015, Sayı: 36, ss. 81-102.
- Şener, Cemal. (2006).** Türkiye’de Yaşayan Etnik ve Dinsel Gruplar. İstanbul: Etik Yayınları.
- Çatlı Özen, Gökçen. (2013).** Yeditepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Antropoloji Ana Bilim Dalı, “Cem Evlerine Devam Eden Alevî Topluluklarda Kentleşme ve Modernleşme Bağlamında Kültürel Aktarım ve Sosyal Değişim” (Basılmamış Doktora Tezi).
- Dedekargınoğlu, Hüseyin.** Dede Gargın Ocağı’nda Musahiplik Uygulaması Örneği, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 2016, sayı 78, ss. 91-112.
- Eliade, Mircea. (1994).** Ebedi Dönüş Mitosu. Çev. Ümit Altuğ. Ankara: İmge Kitabevi.
- Koç, Adem. (2015).** “Güruh-ı Naci’nin Saçlı Bacıları: Alevî-Bektaşî İnanç Sisteminde Kadın Olmak”. *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*, ss. 126-145.
- Türk, Hüseyin. (2010).** “Anadolu’nun Gizli İnancı Nusayrîlik: İnanç Sistemleri ve Kültürel Özellikleri”. İstanbul: Kaknüs Yayınları.

- Türk, Hüseyin ve Mustafa Çapar. (2011).** “Alevilikte Yola Giriş Geleneklerinin Karşılaştırılmalı Olarak İncelenmesi”. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 60.
- Yılmaz, Abdurrahman. (1948).** “Tahtacılar da Gelenekler”. Ankara: Ulus Basımevi.
- Portes, Alejandro. (1998).** “Social Capital: Its Origins And Applications In Modern Sociology”. *Annual Review Of Sociology*, 24, pp. 1-24.

Received 30 Oct 2017, Screened 8 Nov 2017, Accepted 25 Nov 2017.

